

RASCJEPI I PRESJECI ANTROPOLOGIJE I SOCIJALNE PSIHOLOGIJE – INTERDISCIPLINARNOST KROZ TEORIJU SOCIJALNIH REPREZENTACIJA KAO STRATEGIJA U KULTURNIM STUDIJIMA

DOI: 10.17234/SEC.34.12

Pregledni rad

Primljeno: 4. 12. 2021.

Prihvaćeno: 7. 7. 2022.

ANA TOMIČIĆ

Hrvatsko katoličko sveučilište

Laboratorij za etiku digitalnih tehnologija

u zdravstvu (Digit-HeaL) /

Catholic University of Croatia, Digital healthcare

ethics laboratory (Digit-HeaL)

Ilica 242

HR-10000 Zagreb, Hrvatska / Croatia

ana.tomicic@unicath.hr

 orcid.org/0000-0002-2504-4945

Ovaj rad nalazi se u otvorenom pristupu i može se distribuirati u skladu s odredbama licencije CC BY-NC-ND 4.0 HR

Ovaj rad razmatra analitičke i metodološke potentnosti “psihosocio-kulturološkoga” sučelja, odnosno dodirnih točaka (socijalne) psihologije i antropologije. Za razliku od kulturne antropologije, koja ne zazire uvijek od psiholoških alata kao prikladne metode istraživanja, socijalna se antropologija kroz povijest rijetko pokazala obazrivom prema spoznajama psihologije, čak i voljno zanemarujući terenska istraživanja socijalne psihologije, kao i sociopsihološke doprinose proučavanju društvenih interakcija. Kako bismo podrobnije ukazali na korisnost disciplinarnoga zbližavanja, prvi dio ovoga rada posvećen je metodološkim i analitičkim implikacijama koje proizlaze iz komplementarnosti između “prvenstveno psihološke prirode antropologije” i socijalne psihologije, i to kroz teoriju socijalnih reprezentacija koju Moscovici vidi kao “antropologiju moderne kulture”. Zatim ćemo se posebno osvrnuti na teoriju socijalnih reprezentacija, čija epistemološka konceptualizacija interakcije pojedinaca i društva pruža okvir kojim je moguće premostiti disciplinarnu rascjepu antropologije i socijalne psihologije, u vidu strategije u kulturalnim studijima. Naposljetku, obrazložiti ćemo koje bi znanstvene i društvene učinke takav psihoantropološki pristup mogao proizvesti.

Ključne riječi: interdisciplinarnost, socijalna psihologija, antropologija, kulturalni studiji, socijalne reprezentacije, metodologija

Unatoč čestom vrednovanju i isticanju važnosti interdisciplinarnosti, kako u europskim (Bina 2017), tako i u domaćim (Holy 2018; Kosić 2018) strateškim prijedlozima za razvoj visokoga školstva i znanstvenih istraživanja, uskodisciplinarna znanstvena proizvodnja i dalje se čini kao preferirani pristup u sagledavanju kompleksnih društvenih pitanja sadašnjice (Pedersen 2016). U tom kontekstu, neposredna tema ovoga rada tiče se analitičke i metodološke potentnosti “psiho-socio-kulturološkoga” sučelja, odnosno prednosti interdisciplinarnih sučeljavanja psiholoških, socioloških i kulturoloških pristupa. Od kulturnih univerzala do shvaćanja kulture kao proizvoda kognicije i komunikacije (Boyer 2018), postoje brojni presjeci u proučavanju ljudskoga ponašanja i pitanja kulture. Pozivajući se na rad austrijskoga psihologa Gustava Jahodu (Jahoda 1982), koji se odnosi na dodirne točke (socijalne) psihologije i kulturne antropologije (interkulturalna psihologija, psihopedagogija, enkulturacija, socijalizacija...), razmotrit ćemo otvorenost psihologije prema antropološkoj perspektivi. S druge strane, antropologija, bilo da je riječ o socijalnoj, kulturnoj, ili sociokulturnoj, rijetko se upuštala u domenu psihologije. Socijalna antropologija, temeljena na proučavanju društvenih organizacija, kroz povijest se rijetko pokazala obazrivom prema psihološkim spoznajama, čak i voljno zanemarujući terenska istraživanja socijalne psihologije (Jodelet 1991), kao i sociopsihološke doprinose proučavanju društvenih interakcija (Smith 1996) i doprinose novijih radova o socijalnim reprezentacijama (Beattie 2019; Greenberg i Bugden 2019; Jaspal i Nerlich 2020). Kulturna antropologija, u čijoj je domeni naglasak stavljen na proučavanje kulture (jezika, običaja, obreda itd.), pak ne zazire uvijek od psiholoških alata kao prikladne metode istraživanja (Svašek 2020). Na primjer, psihoantropologija (ili psihološka antropologija), kao poddisciplina kulturne antropologije, pretežito antropološkim metodama proučava (socio)psihološke fenomene i predstavlja dobrodošao put. No, s obzirom na relativno uski krug antropologa koji djeluju na tom području i na neznatan broj sveučilišta u svijetu koji nove generacije antropologa obrazuje u tom smjeru (Wikipedia 2022), psihoantropologija je ostala prilično zapuštenom poddisciplinom (D'Andrade 1995:xiv), ne uspijevajući razviti svoju interdisciplinarnu nakanu. Naime, iako u referentnom *Priručniku za metode kulturne antropologije* (Bernard i Gravlee 2014) autori u nekoliko navrata evociraju multimetodološki pristup te korištenje psiholoških metoda u antropologiji, o psihoantropologiji nema ni spomena. Dapače, samo se jedanput (Bernard i Gravlee 2014:217) spominje polje socijalne psihologije, ograničavajući se na izolirani primjer sociopsihološke primjene sudioničkoga promatranja, posuđenoga iz polja antropologije. Niti posljednje izdanje *Priručnika za sociokulturnu antropologiju* J. Carrieria i D. B. Gewertza (Carrier i Gewertz 2020:21), koji objedinjuje težišta i metode

socijalne i kulturne antropologije, ne pruža optimističan uvid u razvoj sučelja psihe i kulture. Međutim, ono s čime se antropolog najprije susreće, evidentno nisu kolektivi već pojedinci, stoga je psihološka dimenzija neodvojiva od područja antropologije. I sam je Malinowski (1963) nekoliko odlomaka posvetio psihologiji ljubavi Tobrianskih domorodaca, načinu na koji se ona odražava u pjesmama, u snovima, u mitovima, i to unatoč autorovoj karakterističnoj težnji k univerzalizaciji ljudskoga ponašanja. S obzirom na metode sada već raširene kroz sve društvene znanosti, i na istraživački raspon od malih društava do malih skupina ili čak do individualnih odnosa, antropologija i psihologija u konačnici ostaju komplementarna polja. Međutim, čak i kada antropolozi sagledavaju društvo ili kulturu kroz psihološku prizmu, u pravilu se ne pozivaju na radove iz područja socijalne psihologije (Jodelet 1991), već grade vlastiti, antropološki, korpus teorija i metoda. No, brojne objavljene studije iz područja socijalnih reprezentacija svjedoče o korisnosti disciplinarnoga zblizavanja – Le Witain (Le Wita 1994) etnološki pogled na francusku buržujšku kulturu, Jodeletin (Jodelet 1991) antropološki i psihosocijalni rad na temu ludila, ili Apostolidisova studija (Apostolidis 2000) kojom ukazuje na multidimenzionalnost i složenost u shvaćanju seksualnosti kao predmeta istraživanja. Socijalne reprezentacije složene su pojave, međutim, njihovo je promatranje, zapravo, u mnogim prilikama jednostavno. One kruže u diskursima, nose ih riječi, prenose se u porukama i medijskim slikama, kristaliziraju se u ponašanjima i materijalnom ili prostornom uređenju. Sastoje se od raznih elemenata koje se dugo proučavalo u izolaciji: stavova, mišljenja, uvjerenja, vrijednosti, ideologija itd. One su vrsta znanja, a budući da se razlikuju od znanstvenoga znanja, ponekad ih se naziva i zdravorazumskim znanjem. Struktura socijalne reprezentacije nužna je za ljudsku komunikaciju i temeljna je u izgradnji društvenih odnosa. Pojednostavnjuje svijet koji nas okružuje kroz kategorije stvari i pojmova, a time potiče procese socijalizacije. Socijalne reprezentacije ujedno ukazuju i na razloge zbog kojih su pojedine zajednice ili skupine isključive jedna prema drugoj. Takav uvid u psihološke i kulturološke društvene dinamike ključan je doprinos kulturalnih studija u društvu.

Širok raspon tema kojih se teorija socijalnih reprezentacija dotiče – npr. zdravlja i bolesti (Moscovici 1961; Herzlich 1973; Jodelet 1991), etničkih sukoba (Liu i Hilton 2005), ljudskih prava (Doise 2003) – odnosi se na skupove praksi i procesa koji su u interakciji i neprestano se razvijaju, a područje kulturološke analize na koje je teorija usredotočena veže se na političku dinamiku suvremene kulture, njezine povijesne temelje, karakteristike i sukobe. Kulturalni studiji obično proučavaju kako se kulturne prakse odnose na šire sustave moći koji su povezani s društvenim fenomenima ili djeluju kroz njih, kao što su ideologija, klasne strukture, etnička pripadnost, seksualna orijentacija, spol i rod itd. (Turner 2003). Kao što kulturalni studiji ne predstavljaju disciplinarno niti antidisciplinarno područje kojim se diskvalificiraju drugi disciplinarni

pristupi, tako se i teorija socijalnih reprezentacija odnosi na znanstveni projekt koji obuhvaća konstelaciju pristupa, pritom mobilizirajući pojam kulture – to je čini korisnom prizmom za promatranje društvenih fenomena u okviru kulturnih studija, i svrsihodnom strategijom interdisciplinarnoga zblizavanja antropologije i socijalne psihologije. Međutim, zbog materijalnih i idejnih uvjeta u akademskoj zajednici i širem društvu u okviru neoliberalnih pritisaka i njihova učinka na socijalnu psihologiju, istraživanja na području socijalnih reprezentacija unutar socijalne psihologije udaljila su se od njezine prvobitne svrhe (Gjorgjioska i Tomičić 2019). Naime, oslanjanje na realističku ontologiju, pozitivističku epistemologiju i kvantitativne metode, te odsutnost aksiološkoga okvira, dovelo ju je do udaljavanja od humanističke društvene psihologije usmjerene na pozitivno djelovanje unutar društva. I u tom pogledu bi se i teorija socijalnih reprezentacija oplemenila u okviru kulturnih studija, koji predstavljaju podlogu za multimetodološki i interdisciplinarni razvoj teorije.

Kako bismo podrobnije ukazali na korisnost disciplinarnoga zblizavanja antropologije i socijalne psihologije u okviru kulturalnih studija kroz teoriju socijalnih reprezentacija, prvi dio ovoga rada posvećen je metodološkim i analitičkim implikacijama koje proizlaze iz komplementarnosti između “prvenstveno psihološke prirode antropologije” (Lévi-Strauss 1962) i socijalne psihologije, i to kroz teoriju socijalnih reprezentacija koju Moscovici vidi kao “antropologiju moderne kulture” (Moscovici 1989:83). Zatim ćemo se posebno osvrnuti na teoriju socijalnih reprezentacija kao strategiju u kulturalnim studijima: u okviru teorije socijalnih reprezentacija, epistemološka konceptualizacija interakcije pojedinaca i društva pruža okvir kojim je moguće premostiti disciplinarne rascjepke antropologije i socijalne psihologije. Naposljetku, obrazložiti ćemo koje bi znanstvene i društvene učinke takav psihoantropološki pristup mogao proizvesti.

ANTROPOLOGIJA I SOCIJALNA PSIHOLOGIJA: DVIJE FACETE SOCIJALNIH REPREZENTACIJA?

Koncept “reprezentacija” kao simboličkoga shvaćanja svijeta izvan polja izravne percepcije zamišljen je i korišten u društvenim znanostima u prilično ranoj fazi njihova razvitka. Holistički pojam kolektivnih reprezentacija Emilea Durkheima (Hankins 1926; Gilleard 2018) ili psihološki pojam intrapsihičke reprezentacije Sigmunda Freuda (Ferenczi 1932; Rose 2018) pokušaji su stavljanja u međuodnos subjektivnosti pojedinca s njegovim društvenim okruženjem pri proučavanju društvenih fenomena. Također se vrlo rano sagledalo i pitanje kauzalnosti reprezentacije: je li reprezentacija puki pasivni i često izobličeni odraz svijeta koji kroz praksu postaje njegova simulacija (kolektivne

reprezentacije u tezi Emilea Durkheima) (Hankins 1926) ili reprezentacija posjeduje izvjesnu autonomiju koja joj logičkim poveznicama pruža moć strukturiranja praksi i modificiranja svijeta (teza Maxa Webera) (Weber 2004). Jesu li reprezentacije i praksa dvije nerazdvojive strane iste stvarnosti (koncept habitusa Pierrea Bourdieua) (Dantier 2003)? Ili – imaju li reprezentacije obilježja svih gore navedenih teoretskih stajališta?

Bez obzira na potencijal takve epistemološke fleksibilnosti, koncept reprezentacije u svojem je nastajanju i razvoju bio podložan dvostrukom disciplinarnom izazovu. Prije svega u psihologiji, zbog tadašnje dominacije biheviorističkoga modela (Miller 1988), koji je negirao bilo kakvu valjanost mentalnih pojava i njihove specifičnosti, a zatim i u ostalim društvenim znanostima, zbog dominacije marksističkoga modela (Gabrenya 2020), čija je mehanistička koncepcija odnosa između infrastrukture i superstrukture uskratila svaki legitimitet ovom polju proučavanja, koje se tada smatralo odrazom idealizma. No, promjena paradigmi u raznim poljima znanosti otvorila ih je novim plodonosnim teorijama. Tako se koncept socijalnih reprezentacija, kojim je francusko-rumunjski socijalni psiholog Serge Moscovici (1961) oživio zamrlo polje socijalne psihologije (Jodelet 2008; Bauer i Gaskell 2008), pojavio kao potencijal za ponovno ujedinjenje društvenih znanosti. Kao izravno naslijeđe djela Emilea Durkheima i njegovih kolektivnih reprezentacija, Serge Moscovici je teoriju socijalnih reprezentacija dodatno razradio (1961), a od tada je rasprostranjena po svim kontinentima, gdje se dalje teorijski i metodološki razvijala.

Kroz cijelo svoje djelo, Moscovici se pozivao na Durkheima, Levy-Bruhla, Piageta i Vygotskoga (Moscovici 1990; Moscovici 1998), koji su uvelike pridonijeli lociranju koncepta socijalnih reprezentacija na sučelju psihološkoga i socijalnoga polja i učinili ga zanimljivom teoretskom pozadinom za sve društvene i humanističke znanosti. Tako povjesničar *socijalne reprezentacije* može shvatiti kao nužan element konceptualnoga lanca kroz koji se stvara međudnos ljudskoga uma i materijalnih dobara i koji evoluirao kroz povijest ljudskih društava (Jovchelovitch 2012). Socijalne reprezentacije mogu se shvatiti i kao instrument teorijskih i metodoloških veza s antropologijom, a antropologu mogu poslužiti kao objasnidbeno oruđe za analizu odnosa moći, društvenoga i kulturnoga poretka (Marková 2012); sociologu mogu poslužiti u pogledu sociologije znanja (Farr 1998). Povezane su i s područjem kognitivne psihologije i socijalne kognicije, koje su uvelike razvili Doise i Abric (Mugny i Doise 1978; Abric 1984). Kako primjećuje Maaris Raudsepp, socijalne reprezentacije se “ne nalaze samo u međuprostoru između društva i pojedinca, već prožimaju oboje te reguliraju njihov međusobni odnos. Društvenost i socijalne reprezentacije nisu odvojene od pojedinca i nametnute mu, već su nužan uvjet za njegovo funkcioniranje i djelovanje”¹ (Raudsepp 2005:457).

¹ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “[They] are not located only

Teorijska kategorija socijalnih reprezentacija nedvojbeno se oduvijek razvijala oko socio-kognitivne terminologije koja uključuje koncepte poput *prijenosa znanja, zdravoga razuma i uvjerenja*. No, Moscovici je uvijek isticao činjenicu da su socijalne reprezentacije organizirane na toliko složen način da ih je nemoguće u potpunosti dokučiti niti opisati, i da one čine nesvjesnu osnovu nečije društvene pripadnosti (Jodelet 2011). Socijalne reprezentacije su ljudska konstrukcija, ali konstrukcija sa snažnim ontološkim značajem, budući da predstavljaju referente naših društvenih praksi, našega znanja i naših sustava djelovanja. U tom smislu socijalne reprezentacije predstavljaju jednu od bitnih "sirovina" kulture, koja je objektivizirana u brojnim kodovima, normama, vrijednostima, spomenicima, urbanističkim uređenjima itd. i kroz koje se kultura izražava (Gonzalez-Rey 2008). Socijalne reprezentacije time poprimaju transdisciplinarni status, koji dovodi u pitanje i istovremeno artikulira različita polja istraživanja, ne zahtijevajući jukstapoziciju, već stvarnu koordinaciju njihovih stajališta (Jodelet 2003).

Francuski antropolog Laplantine (1989:302) smatra da pojam socijalnih reprezentacija nastoji ukazati na veze između pojedinca i njegova društvenoga okruženja, i da bi antropologija svoja istraživanja reprezentacija trebala usmjeriti na tri glavna područja: na "područje znanja", odnosno na ono što pojedinac smatra znanjem, a antropolog reprezentativnim znanjem; na "područje vrijednosti" (ibid.), jer reprezentacija pojedincu predstavlja pravo i točno znanje; i na "akcijsko polje" (ibid.), budući da su reprezentacije generatori ponašanja. Čini se kako u Laplantinovu djelu disciplinarne granice jenjavaju u korist koncepcije reprezentacija kako je shvaća Moscovici. Istraživanje kulturnih fenomena kroz socijalne reprezentacije u socijalnoj je psihologiji manje evidentno s obzirom na to da se predmet istraživanja u antropologiji velikim dijelom odnosio na tradicionalna društva. Socijalni su psiholozi, pak, svoje napore usmjerili na suvremena društva, što je prikaz reprezentacija činilo znatno manje neobičnim s obzirom na to da one čine našu svakodnevicu. Međutim, koncepcije reprezentacija i metodologije za njihovo proučavanje u antropologiji i u socijalnoj psihologiji dijele vrlo slične značajke.

Marková i Moscovici (2006), dva ključna autora na polju socijalnih reprezentacija, socijalnoj psihologiji zamjeraju što su

"socijalni psiholozi prije svega educirani u pogledu 'znanstvene' opće psihologije i budući da je socijalna psihologija smještena u područje opće psihologije, njen atribut 'socijalne' znanosti isključuje 'socijalno-znanstveno' znanje uspostavljeno unutar društvenih znanosti kao što

'between' society and the individual, but also permeate both of them and regulate their functioning in relation to each other. Sociality (and SRs) is not separate and external to the individual and imposed upon a person but is a necessary condition for his or her functioning and agency".

su kulturna antropologija ili sociologija. Zbog nedostatnog obrazovanja u pogledu društvenih znanosti, socijalnim psiholozima preostaje samo zdravorazumsko razumijevanje društvenih pojava. Stoga se čini da socio-psihološko znanje kombinira znanstveno razumijevanje psihičkih aspekata, statistike i mjerenja s jedne strane, i s druge strane, ono što bi se moglo nazvati zdravorazumskim sociološkim znanjem”² (Moscovici i Marková 2006:37).

Autori prenose i preporuku belgijskoga psihologa Josepha Nuttina, koji smatra da “socijalna psihologija i na preddiplomskom i poslijediplomskom studiju treba biti usko povezana s psihologijom s jedne strane, a s druge s kulturnom antropologijom i sociologijom. I sociologija i kulturna antropologija imaju jednaku korist od socijalno-psihološkoga znanja u objašnjavanju fenomena koje proučavaju”³ (ibid.:8).

Transdisciplinarni pojam socijalnih reprezentacija temelji se na načinu na koji pojedinac stvara svoj univerzum uvjerenja i ideja: odnosi se na skup stajališta, znanja i mišljenja čija je funkcija tumačenje i pripajanje određenih značenja stvarnome svijetu. Teorijski pristup koji leži iza socijalnih reprezentacija kao sveobuhvatne “Velike teorije” (Doise 1993) sa sobom nosi konceptualno i metodološko otvaranje koje je izazvalo konceptualnu obnovu u socijalnoj psihologiji. Potraga za društvenom mišlju, njezinom psihosociogenezom, približila se i antropologiji (što Moscovici nije propustio primijetiti), povijesti i drugim društvenim i humanističkim znanostima (Moscovici 1997). Razumijevanje konstrukcijskih procesa u domeni praktičnoga i konsenzualnoga znanja, u domeni prijenosa teorija i znanstvenih otkrića u svakodnevne razgovore, iziskivalo je

² Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “social psychologists are trained first of all in ‘scientific’ general psychology and since social psychology is placed within the realm of general psychology, its reference to ‘social’ does not involve ‘social scientific’ knowledge established within social sciences such as cultural anthropology or sociology. Due to lack of training in social sciences, social psychologists are left with a common-sense understanding of social phenomena. As a result, it seems that social psychological knowledge combines the scientific understanding of psychical aspects, statistics and measurements on the one hand, and what one could call a common-sense sociological knowledge of the phenomenon in question on the other”.

³ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “Joseph Nuttin recommended that both at undergraduate and postgraduate level social psychology should be closely attached on the one hand to psychology and on the other to cultural anthropology and sociology. Both sociology and cultural anthropology benefit equally from social psychological, knowledge in explaining the phenomena they study”.

više od laboratorijskih istraživanja. No, “režim istine” kojim se vodila tadašnja psihologija nije bio primjenjiv na ovu teoriju, koja je svoje objekte i ciljeve tražila drugdje.

PRISTUPI U ISTRAŽIVANJU SOCIJALNIH REPREZENTACIJA

Teorija socijalnih reprezentacija predmet je brojnih i ponekad radikalno različitih pristupa. *Pristup* definiramo kao širok pojam, iscrpniji od teorije ili metodologije i smatramo ga intelektualnom perspektivom koja ne uključuje sustavne ciljeve niti bilo kakvu posebnu rigidnost. Riječ je prije svega o stanju duha, nekoj vrsti općenite odredbe u filozofskoj ili metateorijskoj pozadini kojom se istraživač vodi, analognoj epistemologiji ili pitanjima iz područja teorije znanja; korelira sa svrhama istraživanja, bilo da je riječ o razumijevanju, objašnjenju ili normativnoj evaluaciji, te s ‘meta-teorijama’ unutar kojih su pojedine teorije smještene. Upravo je takva raznovrsnost pristupa obogatila istraživanja na polju socijalnih reprezentacija. Taksonomija istraživačkih pristupa na polju socijalnih reprezentacija otkriva mnoštvo pogleda na arhitekturu društvene misli i razne objekte psihosocijalnoga istraživanja, a time pokazuje i otvorenost novim pristupima. Također pruža konkretne dokaze o korisnosti teorije socijalnih reprezentacija u vidu interpretativne analize društvene stvarnosti, gdje su etnografski/antropološki (de Rosa i Arhiri 2020), dijaloški/narativni (Marková 2000), sociodinamički (Lorenzi-Cioldi i Clémence 2001), strukturni (Lahlou i Abric 2011) i drugi pristupi istraživanju socijalnih reprezentacija prilagođeni izboru određenoga objekta.

ANTROPOLOŠKI ILI ETNOGRAFSKI PRISTUP

Etnografija se pokazala dovitljivim doprinosom društvenim znanostima, bili istraživači koji se njome bave skloniji kvantitativnim ili kvalitativnim istraživačkim metodama. Mikroperspektiva etnografskoga pristupa društvenim pojavama može znatno oplemeniti makroperspektivu, usredotočivši se na značenja koja pojedini akteri pridodaju svojim postupcima. Kako Wagner i suradnici ističu, prednost etnografije proizlazi iz višedioničke perspektive – perspektiva terapeuta, primjerice, razlikuje se od perspektive klijenta. To je jedna od prednosti promatranja sudionika u odnosu na intervju kao metode istraživanja te je “možda malo iznenađujuće da etnografija nije bila šire korištena u proučavanju socijalnih reprezentacija”⁴ (Wagner et al. 1999:102).

⁴ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “It is perhaps a little surprising that ethnography has not been more widely used in the study of social representations”.

U tom smislu, primarna je namjera etnografije interpretacija i stvaranje smisla; etnografija je kontekstualna, holistički ispituje širok raspon društvenih situacija, a ne razgraničava ih u uzak skup varijabli čiji se učinci mjere odvojeno. Suptilnost i složenost ljudskoga društvenoga života svojstvene su značajke etnografskoga pristupa, na način koji kvantitativnom pristupu nije dosežan. Suptilnosti poput šutnje, u smislu pasivnoga oblika komunikacije, podtonova, insinucija itd., kvantitativnim metodama nije moguće zabilježiti i/ili analizirati te su ocijenjene kao subjektivni ili nepouzdana podaci i, posljedično, odbačene kao znanstveno nepouzdana.

Iako je u etnografiji antropološka teorija ključna za istraživanje, ona se ne nameće situaciji i razrađuje se u skladu s tijekom istraživanja. Istraživač mora ostati otvoren novim tumačenjima, što upravo čini vrijednost antropološkoga pristupa: riječ je o vremenski neograničenom procesu u kojem empirijski podatci prevladavaju nad teorijskim pretpostavkama (de Rosa i Arhiri 2020). Prikupljanje podataka i istraživanje vrši se kroz promatranje sudionika i otvorene intervju. I sam Moscovici naglasio je važnost promatranja kao metodološkoga alata:

“Promatranje ima prevashodnu ulogu u proučavanju socijalnih reprezentacija. Isključuje mogućnost preranih karakteriziranja i eksperimentiranja, koji činjenice razlome na sitne djeliće na osnovi kojih se donose besmisleni zaključci. Na trenutke se metoda promatranja dakako može činiti kao promatranje ptica, ali doprinosi tog pristupa mogu biti značajni. I da spoznaje do kojih dođemo ne budu posebno značajne, takav pristup sigurno ima svoje mjesto u socijalnoj psihologiji (von Cranach, 1980), kakvog i etološki pristup ima u biologiji, i to iz vrlo sličnih razloga”⁵ (Moscovici 1988:240–241).

Iako nedvojbeno znanstvena, etnografska istraživanja uvijek se provode u okviru humanističkih i empatičkih vrijednosti, istražujući složenost kulture i političkih svjetova ljudskih zajednica. Denise Jodelet, na primjer, istraživala je socijalne reprezentacije mentalne bolesti među stanovnicima Ainay-le-Châteaua, male ruralne zajednice u središnjoj Francuskoj, u kojem je smješten psihijatrijski centar, gdje od početka dvadesetoga stoljeća obitelji domaćini pružaju smještaj duševno oboljelim pacijentima

⁵ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “Observation has a preeminent role in the study of social representations. It frees us from premature qualification and experimentation, which chop up facts into tiny pieces and lead to meaningless findings. At times; it may be seen as bird watching, to be sure, but it may result in great strides. Even if it does not yield equally significant insights, this approach may occupy a place in social psychology (von Cranach, 1980) comparable to the position secured by the ethological approach in biology, and for very much the same reasons”.

(Jodelet i Moscovici 1989). Homogenost kulturnih i društvenih praksi stanovništva Ainay-le-Châteaua opravdalo je odabir etnografije i kao pristupa i kao metode. I upravo je zahvaljujući etnografiji kao metodi uspjela objasniti važnu konceptualizaciju funkcioniranja socijalne reprezentacije kroz njezin simbolički karakter. Naime, stanovništvo Ainay-le-Châteaua, koje se nalazilo u svojevrsnom vakuumu znanstvenoga znanja, duševno oboljele pacijente smatrali su zaraznima, a Jodelet je zabilježila prakse koje su odražavale "mjere razdvajanja" oboljelih štićenika od zdravih domaćina: najprije je došlo do odvajanja obroka i posebnih higijenskih rituala, a zatim i do prostorne segregacije. U konačnici je Jodelet zabilježila i običaj da se u gospodarskim zgradama seoskih gospodarstava grade ili uređuju posebne nastambe za bolesnike, što je u suprotnosti sa zahtjevima psihijatrijske ustanove i iskrivljuje njezine ciljeve. Da bismo razumjeli i ovladali kolektivnim odgovorom na pokušaje društvene reintegracije duševno oboljelih pacijenata, potrebno je istražiti prostor koji je još uvijek slabo označen u odnosu na ludilo: prostor njegovih idealnih, simboličkih i imaginarnih dimenzija, na koji se samo proučava društvenih predstava ludila i ludila dopušta pristup. Taj specifični kontekst zahtijevao je višedimenzionalni metodološki pristup ukorijenjen u terenskom radu, koji može obuhvatiti njegovu povijesnu dubinu, složenost, pluralitet i evoluciju.

Jodeletina perspektiva uvelike je utjecala na razvoj antropološkoga/etnografskoga pristupa teoriji socijalnih reprezentacija, a brojni autori u tom polju u velikoj su mjeri vođeni njezinim inspirativnim radom. Istraživanje o socijalnim reprezentacijama rodnih kategorija među djecom, u kojoj Duveen i Lloyd propituju nastanak tih reprezentacijskih struktura, u kontekstu društvenoga učenja i kroz proces djetetova razvoja (Lloyd i Duveen 1990) još je jedan referentni rad etnografskoga pristupa socijalnim reprezentacijama. Kroz prikaz "unutarnjega života jednoga dječjega vrtića"⁶ (Corsaro 1990) Lloyd i Duveen ukazali su na procese koji upravljaju genezom reprezentacija. Bez obzira na nečiju metodologiju, etnografski pristup može biti vrijedan pandan pozitivističkom. Ujedno su ukazali da je etnografija dragocjen alat istraživačkoga dizajna koji oplemenjuje tumačenje društvene stvarnosti.

KRITIČKI ASPEKTI TUMAČENJA SOCIJALNIH REPREZENTACIJA

Široko rasprostranjena praksa u analizi podataka odnosi se na tumačenje socijalnih reprezentacija pretežno u smislu mentalnoga sadržaja pojedinačnih umova. Teorija, međutim, ističe i ukazuje na nužnu povezanost reprezentacije s društvenim

⁶ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "The underlife of a nursery school".

praksama kroz komunikaciju i interakciju:

“Moscovici smatra sociogenezu (definiranu kao ‘formiranje društvenog objekta od strane zajednice’) primarnim kriterijem socijalne reprezentacije, jer je socijalna reprezentacija sastavni dio svakodnevne prakse, svojevrsan neodvojivi kompleks mišljenja i ponašanja, koji odražava društvene prakse (i njihovu povijest) kroz koje se također transformiraju”⁷ (Raudsepp 2005:461).

Dok Abric i Lahlou tvrde da je “[p]rirodu socijalne reprezentacije u odnosu na njezine komponente moguće razumjeti raščlanjivanjem socijalne reprezentacije na te komponente [s obzirom na to da] je riječ o opisu fenomena, a ne njegovoj konačnoj razgradnji na najmanje jedinice”⁸ (Lahlou i Abric 2011:20.5), vrijedi istaknuti dvije glavne točke koje su već bile predmet kritike ili promišljanja unutar i izvan istraživačkoga polja socijalnih reprezentacija. Prvi je gotovo isključivi fokus na semantiku jezika: može li se uistinu “pronaći” socijalnu reprezentaciju? Nije li uzaludno analizirati nedosežan fenomen (Rouquette 1995)? Zbroj društvenih diskursa (putem analize medija npr.) i/ili individualnih diskursa (putem intervjua ili upitnika) doista može biti samo djelomičan, pri čemu će čitavi elementi reprezentacije neizbježno promaknuti istraživaču, što, naravno, postavlja posebno delikatne metodološke izazove (Monaco et al. 2012; Rizkallah i Collette 2015). U pogledu analitičke problematike, pozivanjem na skup sociodemografskih varijabli (spol, dob, rezultat na skali itd.) koje ne čine dio čina izražavanja, nastoji se identificirati tematske klustere u odnosu na navedene varijable. Premda takva vrsta metoda može imati heurističku vrijednost, nikako ih se ne može smatrati iscrpnima, s obzirom na to da zanemaruju čitav niz principa Moscovicijeve sociogenezе. Kako bi ostala u socio-konstruktivističkom okviru, kamo i pripada, socijalna reprezentacija i njezino proučavanje ne mogu se ograničiti na analizu društvene misli, zanemarujući njezin kontinuitet – socijalnu genezu i razvoj (Rizkallah i Collette 2015).

Druga primjedba, na koju se poziva Jodelet, odnosi se na mjesto koje zauzima “subjekt” u istraživanju socijalnih reprezentacija (Jodelet 2003), pri čemu Jodelet

⁷ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “Moscovici regards socio-genesis as a primary criterion of social representation (‘elaborating a social object by a community’), because a social representation is an integral part of everyday practice, as an inseparable complex of thinking and behaviour, reflecting (the history of) social practices through which they are also transformed”.

⁸ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “Decomposing a SR into elements is a way to understand its nature in relation to these elements. This is a description of the phenomenon, and not its final decomposition into atomic units”.

smatra kako je prevelik naglasak na važnosti pojedinca. Vrijedi podsjetiti da su socijalne reprezentacije društveno konstruirani i kolektivni oblik znanja, te da su time evidentne određene poteškoće ontološke i epistemološke prirode u odnosu na mjesto koje se pripisuje pojedincu i kognitivnim procesima u genezi socijalnih reprezentacija (ibid.). Naime, teško je koncipirati društvenu misao bez uobičajenoga posredovanja pojedinca; no, i socijalne je reprezentacije nemoguće obuhvatiti zbrajanjem individualnih odgovora kroz upitnik. Iako većina ključnih autora iz polja socijalnih reprezentacija ispravno teoretizira o društvenoj i individualnoj dinamici i njihovu međuodnosu, epistemološke poteškoće proizlaze iz njihovih metodoloških pristupa: koju li to stvarnost prikazuju rezultati takve vrste istraživanja ako izostavljaju ključni element dinamike socijalnih reprezentacija?⁹

Socijalne reprezentacije nije moguće proučavati u prostoru zajedničkoga djelovanja, institucionaliziranoga ili ne, ukoliko se izostavi aktivni trenutak proturječnosti, otpora i promjena unutar tih prostora. Ta je dinamika ključna za proučavanje socijalnih reprezentacija i složenosti njihove stvarne prirode. Paradoksalno, individualni subjekti odgovorni su za sveobuhvatni karakter socijalnih reprezentacija kao jednoga od povlašćenih načina izražavanja društvene subjektivnosti. Tvrdnja da se socijalne reprezentacije ne mogu proučavati izravno iz svjesnih reprezentacija pojedinca ima mnoge metodološke posljedice, koje još nisu detaljno obrađene u literaturi na tu temu. S tim u vezi, Ian Parker, psiholog koji djeluje u tradiciji kritičke psihologije, sa žaljenjem tvrdi da

„socijalna psihologija nije usvojila pouku da je [strukturalistički utjecaj na proučavanje socijalnih reprezentacija] pozitivistički pristup značenju iza kojega se krije fenomenološki individualizam, [dok je] postmoderni pluralizam prepoznao da stvarnost nije presložena ili prebogata, već da uvijek postoji nešto više za reći”¹⁰ (Parker 1989:103–137).

⁹ Još jedna prednost “kvantitativnih” pristupa i kraćih razdoblja terenskoga rada povezana s pritiscima serijskoga objavljivanja, tiče se brzine kojom takve metode daju rezultate u usporedbi s longitudinalnim ili etnografskim istraživanjem. No, portugalska antropologinja Livia Jiménez u članku pod naslovom “Trka za vrh: spora znanost kao način otpora za europsku antropologiju” (*Trapped in the rat race: slow science as a way of resistance for European anthropology*) (Jiménez 2016:362) tvrdi da ne postoji prečac za uspostavljanje angažiranih ljudskih odnosa i dodaje da financiranje istraživanja koja samo omogućuju kratka razdoblja terenskoga rada nije kompatibilno s etnografskim zahtjevima.

¹⁰ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “social psychology has not learnt the lesson that the result [of a structuralist influence on the study of social representations] is a positivist approach to meaning which conceals within it a phenomenological individualism, [while] postmodern pluralism recognized that it is not reality which is too complex or too rich but that there is always something more to be said”.

Problematične vrijednosti pozitivizma inherentne psihološkim istraživanjima uvelike su, između ostaloga, utjecale i na teorijski i metodološki razvoj teorije socijalnih reprezentacija. S obzirom na tradiciju kojoj teorija socijalnih reprezentacija pripada, gotovo je nemoguće proizvesti strogo psihološku definiciju reprezentacije. Moscovici je stoga pri konceptualiziranju teorije bio primoran uvrstiti tradicionalne psihološke kategorije, konstrukte i koncepte koji se kose s originalnošću njegova rada. Integrirajući pojmove kao što su *uvjerenja, stavovi, norme, znanje* i dr., referira se na taksonomiju koja niti unutar same psihologije nije imuna na kritiku (Fitch i Sanders 2004; Sampson 2012; Parker 2014; Jacoby 2018). Upravo je nedostatnost pojmova iz polja (socijalne) psihologije, kao i ograničenost njezinih objekata i paradigmi, jedan od razloga koji su Moscovicija naveli da oživi pojam ideologije (Jodelet 2003), blizak kulturnim studijima, a kojega ćemo se dotaknuti u narednom odlomku.

PROCJENA UČINKA PREDLOŽENE STRATEGIJE ZA KULTURALNE STUDIJE

Znanost se još od Platona shvaća kao djelatnost dvojakih ciljeva: znanost kao čista konceptualizacija u potrazi za istinom; i znanost kao sposobnost učinkovitoga društvenoga djelovanja (Ferngren, u Lynch 2001). Za razliku od filozofa, društveni znanstvenici nešto su se manje posvetili moralnim ciljevima vlastitih znanstvenih polja kroz pitanja kao što su: *može li socijalna psihologija doprinijeti jačanju civilnoga društva? ili vodi li se proizvodnja znanja preobrazbom društva na bolje ili na međuljudske odnose gleda isključivo kao na predmet proučavanja?* (Moscovici 1972). Kako se u literaturi o socijalnim reprezentacijama rijetko osvrće na to pitanje, u ovom ćemo odlomku ukratko prikazati domete teorije socijalnih reprezentacija, u pogledu unapređenja odnosa između teoretskoga znanja i znanstvenoga doprinosa društvenom boljitku kroz političku kritiku društva (cilja koji dijeli s kulturalnim studijima) i na taj način potaknuti širu interdisciplinarnu raspravu o tom pitanju.

Znanstveni učinak

Može se reći da je problematika međuodnosa pojedinca i društva jedna od vječitih rasprava socijalne psihologije (Valsiner et al. 2015). Niz teorijskih, ali i metodoloških pitanja, poput prikupljanja podataka, i dalje je predmet intradisciplinarnih debata. "Revolucionarnu paradigmu" teorije socijalnih reprezentacija (ibid.) mnogi su smatrali novim smjerom, koji je "[razbuktao] maštu socijalnih psihologa u Britaniji –

poprišta znanstvenih rasprava između europskih i američkih tradicija i paradigmi – i koji obećava osloboditi disciplinu od stege teorije atribucija”¹¹ (Parker 1989:91). Teorija socijalnih reprezentacija priznata je i među sjevernoameričkim kolegama:

“Fokus teorije socijalnih reprezentacija je na onim reprezentacijama koje su ne samo ključne teme političkih rasprava, već i političkoga dogovora: ‘socijalna država’ i ‘slobodno tržište’, ‘humanitarna intervencija’ i ‘ljudska prava’, ‘razvoj pod vodstvom države’ i ‘demokracija’, ‘globalno zatopljenje’ i ‘zaštita okoliša’, ‘preferencijalna opcija za siromahe’ i ‘kapitalizam’. To su ključna područja koje socijalna psihologija treba razjasniti.”¹² (Beattie 2016b:14.24)

Budući da se formiraju i razvijaju u okviru interakcija između društva i pojedinca, socijalne reprezentacije su oblik znanja koje je teško obuhvatiti u konceptualnoj cijelosti (Jodelet 1989). Iz toga je razloga teorija naišla na brojne kritike (Räty i Snellman 1992; Voelklein i Howarth 2005) i prijedloge teorijskih tradicija koje bi mogle doprinijeti prevladavanju toga “nedostatka jasnoće” (Breakwell 1993; Deaux i Philogène 2001) te ćemo se u ovom odlomku usmjeriti u drugačijem pravcu i pokušati ukazati iz drugoga kuta na konstruktivna i korisna obilježja “neodređenosti” koja karakterizira tu teoriju. Međutim, kritičari su u pravu – teorija naglašava prevladavajuću heterogenost društvenih pojava, ali doista ne pruža jasnu formulu koja odražava međudnos njihovih komponenata, kao ni validirane metode kako bismo ga u potpunosti razumjeli. Ako je shvatimo kao objedinjujuću “veliku teoriju” (Doise 1993), ontologiju, ili krovnu teoriju, teorija socijalnih reprezentacija tada obuhvaća i stavlja u međudnos sociopsihološke i druge teorije, koncepte i konstrukte društvenih znanosti koje doprinose bitnim načelima o temeljnim strukturama društvenih pojava. Ili kako Beattie zaključuje: “U teoriji socijalnih reprezentacija, svi psihološki fenomeni imaju eksplanatornu vrijednost u pojašnjenju procesa formacije društvene razmjene informacija i njezina utjecaja na društvo”¹³ (Beattie 2016a:135).

¹¹ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “[has] caught the imagination of social psychologists in Britain - the battleground between European and American traditions and paradigms - and the theory promises to dislodge attribution theory from its grip on the discipline”.

¹² Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “An integrative social representations theory for political psychology would focus on those representations that are the currency not only of political debate, but political agreement as well: the ‘welfare state’ as well as ‘free markets’, ‘humanitarian intervention’ as well as ‘human rights’, ‘state-led development’ as well as ‘democracy’, ‘global warming’ as well as ‘environmental protection’, the ‘preferential option for the poor’ as well as ‘capitalism’. These representations are, like less political representations (psychoanalysis, for instance), an important area for social psychology to elucidate”.

¹³ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “For social representations, all

Teorije koje se odnose na pojedinačne *psihološke* fenomene neizbježno su pristrane, jer zanemaruju brojne značajke *društvenoga* jedinstva. No ako ih se postavi u dinamičan međuodnos s obilježjima kontinuiteta, one poprimaju eksplanatorni potencijal. Umjesto potrage za nedokučivom koherentnosti u širem društvenom entitetu, ontologija socijalnih reprezentacija mogla bi usmjeravati istraživače u otkrivanju njegovih temeljnih heterogenih i neovisnih procesa. Stoga, ontološka moć socijalnih reprezentacija, “ujedinjujuće velike teorije”¹⁴ (Marková 2008), umjesto paradigmatičnog suparništva nudi kombiniranje niza teoretskih smjerova, unutar i izvan polja socijalne psihologije. Sinteza teorije socijalnih reprezentacija s teorijom socijalnoga identiteta bila je tema niza empirijskih i teorijskih članaka (Breakwell 1993; Hogg et al. 1995; Liu i Hilton 2005), no rijetke su integracije s teorijama iz drugih disciplina. Tu ćemo smjernicu potkrijepiti s nekoliko potencijalnih teorijskih integracija:

- U polju političke psihologije – Peter Beattie sugerira presjek s teorijama mema i teorijom sheme:

“Teorija socijalnih reprezentacija jedinstvena je u polju socijalne psihologije zbog primarnoga fokusa na informaciju i njezine učinke na društvo. Istraživanje shema također se usredotočuje na informacije, ali isključivo na razini pojedinca. Teorija mema [...] pruža korisnu perspektivu o procesu stvaranja, modificiranja i širenja ideja. Kombiniranjem ovih triju pristupa politička psihologija može doprinijeti rješavanju najhitnijih političkih izazova s kojima se danas suočavamo.”¹⁵ (Beattie 2016b:14.1)

- U polju kulturne i socijalne antropologije – članak Saadija Lalhousa “The role of artefacts in the co-construction of social representations” (Uloga artefakata u kokonstrukciji društvenih reprezentacija) u kojem sugerira da “artefakti (jezik, dokumenti, ali i materijalni objekti) ne djeluju isključivo kao mediji u prijenosu socijalnih reprezentacija, već i kao konkretna materijalna potpora za procesuiranje reprezentacije u svakodnevnom i profesionalnom životu”¹⁶ (Lahlou 1996:1) jasno rezonira s teorijom Akter-mreže Latoura i Callona (Oppenheim 2007).

psychological phenomena are of explanatory interest to explain how socially-shared information is formed and affects society”.

¹⁴ Ovo je slobodni prijevod autora ovog rada koji u izvorniku glasi: “unifying grand theory”.

¹⁵ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “Social representations theory is unique within social psychology for its primary focus on information and its effects on society. Schema research likewise focuses on information, but only information in individual minds. Meme theory, while essentially a redescription of what we already know, provides a helpful perspective on how ideas form, change, and spread. Together, these three approaches to information can help inform a political psychology capable of addressing the most pressing political problems we face today”.

¹⁶ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “The role of artefacts in the

- U polju filozofije – Deleuzeov i Guattarijev koncept rizoma potječe iz botanike, a označava biljke bez korijena i okomitosti (poput šparoga, đumbira, perunike, divlje riže...). Rizomi se šire i razmnožavaju umreženo, ali i neovisno jedni od drugih. Deleuze i Guattari uspoređuju rizome s kartografskim mrežama, autonomnim, ali međusobno povezanim. Za razliku od strukture stabla koja je postala dominantni ontološki model u zapadnoj misli, u modelu rizoma svaki segment utječe na druge (Humphreys 2013). Rizom predstavlja nefiksiranu, nepredvidljivu i neuređenu mrežu. U kontekstu socijalnih reprezentacija, takvo razumijevanje društvene dinamike predstavlja izlaz iz determinizma, koji teorija poriče, ali koji istraživačima iz toga polja predstavlja metodološke teškoće. Može li se osporavati determinizam dok se traga za znanstvenom prediktivnosti teorije?

Ako zanemarimo trenutni, pozitivistički, modus operandi sociopsiholoških znanosti (Tomicic 2018), nedorečenost teorije može činiti njezinu snagu:

“Biti znanstvenik zahtijeva vjeru u neizvjesnost, pronalaženje zadovoljstva u misteriju i njegovanje sumnje. Nema sigurnijega načina da zeznete eksperiment nego da budete sigurni u njegov ishod. [...] Često si postavljamo samo ona pitanja za koja mislimo da postoji odgovor, možda jer neznanje uzrokuje neugodu. [...] No, što kada bismo gajili neznanje umjesto da ga se bojimo? [...] Uspjeh u znanosti [...] ovisi o sposobnosti osjećanja ugone pred neznanjem”¹⁷ (Firestein 2012:34,132).

Firestein dijeli oslobađajući koncept “spoznatljivoga neznanja, perceptivnoga neznanja, pronicljivoga neznanja”, što utire put “u postavljanje boljih pitanja, prvi korak k dobivanju boljih odgovora”¹⁸ (ibid.:19–20).

co-construction of social representations” in which he suggests “artefacts (language, documents, but also material objects) act as media in the transmission of social representation (which is not new) but also as a concrete support for representation processing in everyday and professional life”.

¹⁷ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “Being a scientist requires having faith in uncertainty, finding pleasure in mystery, and learning to cultivate doubt. There is no surer way to screw up an experiment than to be certain of its outcome. [...] There is a tendency for us to come up with questions for which we think there is an answer, perhaps because ignorance seems embarrassing. [...] What if we cultivated ignorance instead of fearing it, what if we controlled neglect instead of feeling guilty about it, what if we understood the power of not knowing in a world dominated by information? [...] As a scientist, you don't do something with what you know to defend someone, treat someone, or make someone a pile of money. You use those facts to frame a new question. [...] Success in science, either doing it or understanding it, depends on developing comfort with ignorance”.

¹⁸ Ovo je slobodni prijevod autora ovog rada koji u izvorniku glasi: “knowledgeable ignorance, perceptive ignorance, insightful ignorance”, “to frame better questions, the first step to getting better answers”.

Međutim, osim angažmana u unapređenju znanstvenoga stvaralaštva, znanost održava i bliske odnose s društvenim, političkim i ekonomskim aspektima društvenoga ustroja. Kako bi se procijenio doprinos znanosti u pogledu društvenoga napretka, bilo bi pogrešno razmatrati isključivo količinu i kakvoću proizvedenoga *znanja*. Bilo da je gledamo u svojstvu nedorečene teorije ili u svojstvu sveobuhvatne ontologije, može li teorija socijalnih reprezentacija doprinijeti *društvenomu* napretku?

Društveni učinak

Društvene znanosti raspolažu obiljem teorijskih, metodoloških i praktičnih alata u svrhu razumijevanja trenutnih društvenih izazova i definiranja potrebnih mjera za njihovo rješavanje. Provođenje učinkovite razvojne politike zahtijeva kvalitetne podatke i solidnu bazu znanja u društveno-ekonomskim i kulturnim područjima. No, čini se da postoji određen raskorak između potražnje društva i ponude društvenih znanosti (Reale et al. 2018). Stoga je potrebno preispitati funkcije i djelovanje društvenih znanosti te njihovu ulogu i položaj u društvu.

“Preliminarni korak”, kakvoga ga zagovara Ian Parker (1989:3), “bio bi ponovno integriranje naših postupaka i riječi s kulturnim promjenama, i napuštanje pretenzija na političku neutralnost”.¹⁹ Osim ključnoga pitanja “depolitizirane znanosti u tandemu s kapitalizmom u obliku intelektualnoga vlasništva i patentiranja proizvodnje znanja”²⁰ (López i Marzec 2010:687), odgovornost za održavanje *statusa quo* leži u distanciranju znanosti od ugnjetavanja i nejednakosti koje se tiču svakodnevnoga života građana. “Socijalna psihologija”, kako tvrdi Parker,

“trebala bi se baviti promjenama u stvarnome svijetu. Međutim, važno pitanje na koje bi se morala osvrnuti tiče se sposobnosti ljudi za kolektivnu promjenu poretka. Nažalost, socijalna psihologija kao akademska institucija strukturirana je na način da najzanimljivije oblike društvene interakcije zanemaruje (jezik, moć i povijest) i da preusmjerava pozornost s nastojanja da se njezine opresivne funkcije konkretno dekonstruiraju. Djelomično je zbog toga socijalna psihologija na tako lošem glasu”²¹ (Parker 1989:1).

¹⁹ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “A preliminary step would be for us to connect what we do and say with changes in culture and abandon the pretence that we can be politically neutral”.

²⁰ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “depoliticized science [working] in tandem with capitalism in the form of Intellectual Property Rights and the patenting of knowledge production”.

²¹ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: “Social psychology should

Ovaj naglasak na društvenim pitanjima karakterističniji je za europske tradicije, nego za sjevernoamerički kontekst (Eicher et al. 2011). Moscovici je socijalne reprezentacije konceptualizirao pokušavajući preusmjeriti djelovanje socijalne psihologije k "plemenitoj, moralnoj znanosti, sposobnoj pružati odgovore na egzistencijalno značajna pitanja"²² (Raudsepp 2005:466). One "čine društvenu stvarnost koja osnažuje ljudska bića, koja ih potiče da se suprotstave destruktivnim tendencijama, koja ne potiskuje ljudske težnje prema slobodi i prosvjetljenju"²³ (cit. u Raudsepp 2005:466). Kako su primijetili Eicher i sur. (2011:11.2), "socijalne reprezentacije ne treba proučavati samo same po sebi, već i kao priliku za rješavanje i preispitivanje društvenih problema".²⁴ A Moscovicijeva verzija teorije socijalnih reprezentacija duboko je zaokupljena društvenom problematikom: "Za mene je teorija ostvarena onoliko koliko potiče praksu otkrivanja, suočavanja s društvenim izazovima"²⁵ (Moscovici 1997).

Jedan od tih izazova odnosi se na doba globalizacije koje pogoduje kontinuiranom kontaktu raznih skupina i različitih pogleda na svijet, koji su možebitno u sukobu i mogu dovesti do konflikta. S druge strane, pripadnost skupini ili skupinama postala je dinamična i višestruka, a "različiti oblici mišljenja dostupni su sve većem broju ljudi"²⁶ (Raudsepp 2005:464). U tom smislu, Moscovici (1961) izraz 'kognitivna polifazija' koristi kako bi okarakterizirao pluralitet i raznolikost socijalnih reprezentacija u moderno doba. Međutim, kao što su već naglasili ključni autori (Marková 1982; Voelklein i Howarth 2005; Howarth 2006; Jovchelovitch 2008), taj koncept, koji je potrebno dodatno razraditi, prilično je nedovoljno istražen. Heterogenost i napetost između različitih elemenata sustava s jedne strane su preduvjet za razvoj, budući

be about changes in the real world. It should also, though, be concerned with how people can collectively change the order of things for themselves. Unfortunately, social psychology as an academic institution is structured in such a way as to blot out what is most interesting about social interaction (language, power, and history) and to divert attention from efforts to de-construct its oppressive functions in a practical way. This is partly why social psychology deservedly gets such a bad press".

²² Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "a humanitarian moral science, able to give answers to existentially meaningful questions".

²³ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "that constitute a social reality which empowers human beings, which encourages them to oppose destructive tendencies, which does not suppress human aspirations towards freedom and enlightenment".

²⁴ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "social representations should not only be studied per se but also as an opportunity to address and challenge societal problems".

²⁵ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "For me, a theory exists only insofar as it fosters a practice of discovery, of facing social problems".

²⁶ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "different forms of thought are accessible to more and more people".

da su sukobi, napetosti i dijalektika važni u formiranju socijalnih reprezentacija (Moscovici i Marková 1998). No, heterogenost može imati i negativnu stranu. Sukobi u simboličkoj sferi mogu dovesti do nasilnih i trajnih društvenih sukoba te je potrebno uskladiti međuodnos različitih socijalnih reprezentacija u društvu, razvijajući svijest o njihovim različitostima, toleranciju i empatiju prema drugačijim svjetonazorima, "intra-individualno, unutar grupa i između grupa"²⁷ (Raudsepp 2005:465). Sukladno teoriji socijalnih reprezentacija, "te bi se transformacije mogle postići reorganizacijom zajedničkih aktivnosti u odnosu na objekt koji je predmet sukoba i promicanjem dijaloga, što može dovesti do konsenzusa i solidarnosti"²⁸ (ibid.:466).

Kako Moscovici napominje,

"mnogi izazovi javljaju se u odnosima između različitih skupina poput liječnika i pacijenata, roditelja i djece, medija i javnosti. Oni nisu uzrokovani niti nedostatkom informacija – naprotiv, informacija je u izobilju – niti nedostatkom logičkih vještina. Ali ti izazovi odražavaju ili nedostatak socijalnih reprezentacija ili slabe točke u reprezentacijama koji se razmjenjuju i komuniciraju u svakodnevnom životu. Posvetimo li im pozornost koju zaslužuju, mogli bismo stvoriti most između umnih funkcija pojedinca i društvenoga sadržaja, kao što je [antropolog] D'Andrade vrlo jednostavno pokazao. Kada se na njih gleda kao na simptome određene reprezentacije društva ili odnosa s vanjskim svijetom, svi ti navodni promašaji prestat će se činiti nelogičnima. Na racionalnost bi se gledalo u drugačijem svjetlu. To treba naglasiti bez pretvaranja po cijenu originalnosti; ono što je važno jest svijest o postojećim izazovima koje treba prepoznati i razumjeti"²⁹ (Moscovici 1988:243).

²⁷ Ovo je slobodni prijevod autora ovog rada koji u izvorniku glasi: "intra-individually, within groups and between groups".

²⁸ Ovo je slobodni prijevod autora ovog rada koji u izvorniku glasi: "these transformations could be accomplished through the reorganization of joint activities in relation to the conflict-generating object and promotion of dialogue, which may lead to consensus and solidarity".

²⁹ Ovo je slobodni prijevod autora ovog rada koji u izvorniku glasi: "Many problems come up in the relations between different groups such as physicians and patients, parents and children, the media and the public. They are caused neither by a lack of information - on the contrary, information is plentiful - nor by a lack of logical skill. But they do reflect a lack of social representations or a flaw in the representations that are exchanged and communicated in daily life. By giving them the attention they deserve, one could build a bridge between mental functioning and social content, as d'Andrade demonstrated very straightforwardly (1986). Once they are viewed as symptoms of a certain representation of society or of relations with the external world (Flament, 1986; Moscovici, 1988), all these alleged slip-ups will cease to seem illogical. Certain false problems would no longer trouble us (Moscovici and Hewstone, 1984; Douglas, 1985; Doise and Palmonari, 1986) and rationality would be seen in a different light. This should be stressed without pretence at originality; what matters is being aware of the issues to be known and understood".

Iz širokoga raspona potencijala, ljudska bića grade svoje etičke, društvene i političke identitete prihvaćajući ili odbacujući razne društvene sugestije koje proizlaze iz pojedinačnih okolnosti, i to čine objedinjujući brojne socijalne reprezentacije na specifičan način, tako stvarajući svoj vlastiti svijet: "Ideje kojima se teorija vodi su humanističke i emancipatorske: cilj je promijeniti društvene uvjete kako bi pojedinci mogli ostvariti svoj potencijal. Socijalne reprezentacije su ne samo sredstva za socijalizaciju i društveno funkcioniranje, već i za kreativnost i samoodređenje"³⁰ (Raudsepp 2005:463).

Ali za Moscovicia, znanstveno ili tehničko znanje postaje sastavni dio kulture tek kada prođe neku vrstu logičke, jezične i kulturne transformacije; kada iz domene eksperta prelazi u domenu zdravoga razuma i ugrađuje se u običnu misao. Naime, mitopejska funkcija znanosti igra važnu ulogu u stvaranju simboličkoga rječnika i usmjeravanju ideologije. Znanstveni pojmovi i modeli najprije prožimaju rječnike stručnjaka, a zatim se šire na uporabu u svakodnevnom životu. Kao što je pokazao Moscovici, rječnik "svakodnevnih psihopatologija"³¹ (Moscovici 1961), primjerice, uvelike je posljedica širenja psihoanalitičkoga rječnika u onaj zdravorazumski (kompleksi, libido itd.).

Važno pitanje koje je potrebno ispitati tiče se procesa kojim bi pomirbena načela teorije socijalnih reprezentacija nadišla granice znanosti i akademske zajednice. Kako istraživačka zajednica čiji je rad usmjeren na takva pitanja može uistinu utjecati na društvo? Obujam znanstvenih publikacija u stalnom je porastu, ali važno je sagledati njihovu pristupačnost široj zajednici. Ako se stavi na stranu prepreka profitnoga izdavaštva, znanstveni žargon čini najveću prepreku pristupačnosti znanstvenih radova – uključujući i ovaj članak. Kao što je Michael Billig (2013.) cinično naglasio u odličnom djelu *Learn to Write Badly* (Naučite loše pisati), i koliko god ta tvrdnja neobično zvučala, znanstvenu se zajednicu aktivno potiče na loš izričaj. Naime, u borbi za uspjehom u akademskoj zajednici, loš prozni stil golema je prednost. Jer, kako nas podsjeća povjesničar Russell Jacoby: "Ako je djelo čitljivo i čitano, što ga čini novinarskim – to je prokletstvo."³² (cit. iz Cederström i Marinetto 2016). Zatim dodaje: "Ako ga nitko ne pročita, nitko vam ništa neće niti zamjeriti"³³ (ibid.).

Kako znanstvene radove učiniti pristupačnijima široj javnosti? Jesmo li strastveno

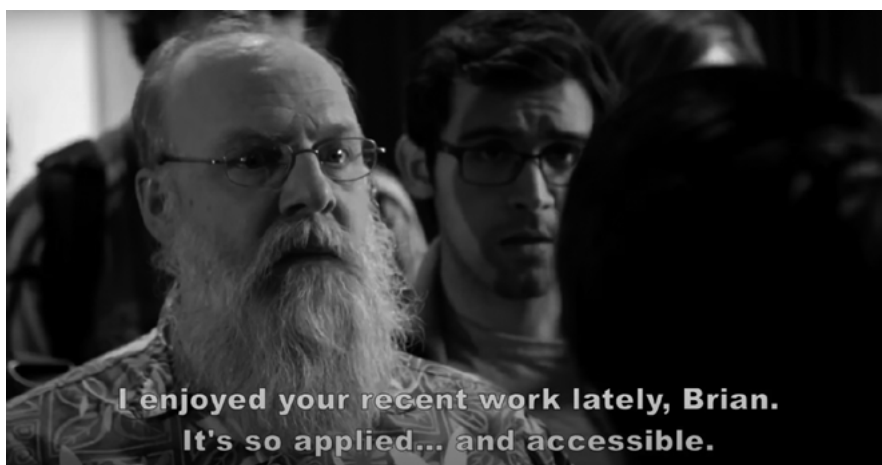
³⁰ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "Guiding ideas of the theory are humanistic and emancipatory: the aim is to change social conditions so that individuals can realize their potential. Social representations are affordances not only for socialization and social functioning but also for creativity and self-determination".

³¹ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "daily psychopathologies".

³² Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "if your work is readable and is read and therefore considered journalistic – then that's a curse."

³³ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "If no one reads it, it's certainly not held against you".

predani temama o kojima pišemo? Pišemo li o problematikama koje nas pogađaju? Onima koje utječu na druge ljude? Čini se da uvijek iznova biramo teme istraživanja koje zanimaju i razumljive su samo ograničenoj publici unutar znanstvene zajednice. Naime, "hipervrednovanje kognitivnih i analitičkih dimenzija ljudskoga postojanja, pritom zanemarujući druga životna i svjetovna iskustva, [te] pridavanje veće vrijednosti kogniciji od drugih ljudskih sposobnosti besmisleno je u okviru cijelosti životnoga procesa"³⁴ (Taddei i Gamboggi 2016:34). No, što (društvene) znanosti jasnije zauzmu stav u suočavanju s izazovima čovječanstva, to će autonomiju znanosti učiniti najprikladnijim oblikom za organiziranje akademsko-istraživačke zajednice i za zadovoljenje javnoga interesa u pogledu znanstvenih istraživanja. Znanstvena suzdržanost u pitanju angažmana sa širom zajednicom nije samo predmet interne, akademske kritike, već je prožela i područje popularne kulture, što ilustrira scena filma *PhD Movie* na slici 1.

Slika 1: Scena iz filma *PhD Movie*: Brian i Sangeeta, "dva suparnička profesora", susreću se u sveučilišnoj dvorani; Sangeeta čestita Brianu na nedavno objavljenom članku, koji opisuje kao "nevjerojatno primjenjiv... i pristupačan", zatim se zlobno nasmije. Sarkazam ukazuje na umanjenu vrijednost "pristupačne znanosti" (Parveen Bilal 2015)

Kako bi ostvarile ove ciljeve, društvene znanosti morale bi prije svega biti intelektualno i profesionalno autonomne te sposobne kombinirati aktivnosti od javnoga interesa s refleksivnim i kritičkim pristupom. Znanstvenici bi također morali ojačati

³⁴ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "the hyper-valuation of cognitive and analytic dimensions in the human existence, to the detriment of other experiences of life and the world, [and] the distinction between cognition and other human faculties makes little sense if the process of life is taken in its entirety".

veze s društvom i njegovim dionicima te pokrenuti suradnju sa širom zajednicom. Zajednice i društvene skupine izravno pogođene pitanjima koja pripadaju u znanstveno djelovanje, trebale bi moći sudjelovati u društvenim istraživanjima, a više nego ikada poželjno je da se društveni znanstvenici uključe u javne rasprave o pitanjima društva, morala itd., kao i u donošenje odluka na različitim razinama. U tom smislu, postoji sve veća potreba za participativnim istraživačkim metodama i sudjelovanjem javnosti.

Američki socijalni psiholog Gergen daje naslutiti da ti ciljevi iziskuju velik napor. Stoga je važno naučiti snalaziti se u sukobima i osporavanjima. "Potreban je, dakle", kako tvrdi Gergen,

"oblik profesionalnoga zalaganja kroz koje znanstvenik mora deobjektivirati postojeće stvarnosti, pokazati njihovu društvenu i povijesnu ukorijenjenost i istražiti njihove implikacije na društveni život. Umjesto neutralnoga stava o svim pitanjima koji se tiču sustava vrijednosti, kao što je to slučaj u modernističkom okviru, uloga psihologa je da sjedini osobnu, profesionalnu i političku razinu"³⁵ (Gergen 1992:32–33).

Od globalne do lokalne razine, sadašnji svijet karakteriziraju brze i duboke promjene. Znanje proizvedeno u polju društvenih znanosti pokazalo se korisnim u razumijevanju i prevladavanju složenosti našega svijeta, ali vlade, kao i svi društveni i ekonomski akteri, moraju stvoriti okvir za sustavniju primjenu toga znanja. Društveni znanstvenici i donositelji javnih politika trebali bi koordinirati svoj rad, a posebnu pozornost mora se posvetiti balansiranju znanstvenih aktivnosti temeljenih na intelektualnoj radoznalosti s aktivnostima koje su izravnije relevantne za javnu politiku. Nužno je i preispitati važnost koja se trenutno pridaje sljedećim istraživačkim tendencijama: naglasak na istraživanja usmjerena na broj publikacija (ili naglasak na ona usmjerena na društvene promjene); isključivo teorijska intradisciplinska istraživanja (ili istraživanja posvećena društvenim pitanjima i silama koje oblikuju društvo); istraživanja na nacionalnoj razini (ili ona koja se provode na međunarodnoj odnosno globalnoj razini). U tom smislu, društvene znanosti moraju poduzeti sve mjere kako bi se otvorile prema društvu i drugim područjima znanja koja proučavaju humanističke, prirodne i biološke znanosti; ojačati svoje kapacitete za interdisciplinarnu, međunarodnu suradnju i suradnju na globalnoj razini; te promisliti metode ocjenjivanja koje bi olakšavale interdisciplinarnu suradnju (Kazancigil 2003).

³⁵ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "Required, then, is a form of professional investment in which the scholar attempts to de-objectify the existing realities, to demonstrate their social and historical embeddedness, and to explore their implications for social life. Rather than remaining neutral on all questions of value, as in the modernist frame, the psychologist is invited to conjoin the personal, the professional and the political".

Tijekom cijele svoje karijere, Moscovici je priznavao transdisciplinarni karakter teorije socijalnih reprezentacija. Oduvijek je bio svjestan činjenice da su socijalne reprezentacije organizirane na složen način i nedokučive kroz neposredni opis ili izravne reprezentacije pojedinca, te da čine nesvjesnu osnovu društvenih položaja. Socijalne reprezentacije razvijaju se u mnoštvu diskursa, kroz brojne i simultane razine organizacije i kroz razvojne procese koji se ponekad kose s hegemonijskim oblicima društvene institucionalizacije. S obzirom na značaj moralne dimenzije ljudskoga života, može se reći da je pitanje morala, a time i društvenoga djelovanja, ključan aspekt temeljnoga zadatka društvenih znanosti. Osvrćući se na vrijednosno neutralno naslijeđe Maxa Webera s jedne strane, i na angažiraniji stav Emilea Durkheima, francuski antropolog Didier Fassin smatra kako je "dijalektika između istraživanja normi i njihova promicanja, između analize onoga što se smatra dobrim i zauzimanja za ono što je dobro, u središtu društvenih znanosti od njihova nastanka"³⁶ (Fassin 2012:2). Iz perspektive socijalnih reprezentacija, to je pitanje čak i značajnije. Kako primjećuje Raudsepp, "većina suvremenih sukoba u svijetu simbolički su sukobi, posredovani i regulirani određenim socijalnim reprezentacijama i društvenim identitetima koji se na njih nadovezuju"³⁷ (Raudsepp 2005:465). Iako je teorija socijalnih reprezentacija izazvala mnoge kontroverze, rasprave i kritike, posebno unutar discipline socijalne psihologije, rasprostranjena je na globalnoj razini, dobro prihvaćena u drugim područjima (društvenih) znanosti te može konkretno služiti potrebama društva, promičući internacionalizaciju i interdisciplinarnost. S obzirom na ciljeve društvenih promjena kojima se vodi, takav je doseg izričito potentan ako se teoriju shvati kao antropologiju moderne kulture i smjesti u okvir kulturnih studija koji ujedno pruža interdisciplinarni domet i metodološku slobodu. No, kako je rekao Bourdieu, govoreći o intradisciplinarnoj samokritičnosti koja se ovdje odnosi na sociopsihološko odbacivanje teorije socijalnih reprezentacija: "[...] sud jednoga autsajdera vrlo je nalik sudu kasnijih naraštaja. Ako, općenito gledano, kasniji naraštaji bolje prosuđuju, to je zato što su suvremenici jedni drugima konkurenti i što imaju skrivene interese zbog kojih ne žele razumjeti, zbog kojih će čak i suzbiti razumijevanje. Autsaideri, poput budućih naraštaja, u određenim slučajevima imaju dovoljnu distancu i autonomiju od

³⁶ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "this dialectic between exploring norms and promoting them, between analysing what is considered to be good and asserting what is good, has thus been at the heart of the social sciences ever since their birth".

³⁷ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "Most of the contemporary conflicts in the world are symbolic conflicts, mediated and regulated by certain social representations and social identities related to them."

društvenih ograničenja unutar određenoga polja”³⁸ (Bourdieu 2002:2). S obzirom na izazove neviđenih razmjera s kojima smo suočeni u sadašnjosti, možda je vrijeme za pouke iz budućnosti.

LITERATURA I IZVORI

- ABRIC, Jean-Claude. 1984. "A theoretical and experimental approach to the study of social representations in a situation of interaction". U *Social representations*, ur. Robert M. Farr i Serge Moscovici. Cambridge: Cambridge University Press, 169–183.
- APOSTOLIDIS, Thémis. 2000. "Le rapport au sexuel et la 'sémiotique' de l'amour: marquage socioculturel et climats relationnels". *Journal des Anthropologues. Association Française des Anthropologues*, vol. 82–83:339–356.
DOI: <https://doi.org/10.4000/jda.3419>
- BAUER, Martin W. i George GASKELL. 2008. "Social representations theory: A progressive research programme for social psychology". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 38/4:335–353. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00374.x>
- BEATTIE, Peter. 2016a. *Crooked timber and the broken branch: The invisible hand in the marketplace of ideas*. [s. l.]: Createspace Independent Publishing Platform.
- BEATTIE, Peter. 2016b. "Information: Evolution, psychology, and politics". *Papers on Social Representations*, vol. 25/1:14.1–14.31.
- BEATTIE, Peter. 2019. "Information: Evolution, psychology, and politics". U BEATTIE, Peter. 2019. *Social evolution, political psychology, and the media in democracy*. Cham: Palgrave Macmillan, 17–61.
- BERNARD, H. Russell i Clarence C. GRAVLEE, ur. 2014. *Handbook of methods in cultural anthropology*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- BINA, Olivia. 2017. 1st *INTREPID Policy Brief: Recommendations on integrating interdisciplinarity, the social sciences and the humanities and responsible research and innovation in EU research*. [s. l.]: INTREPID Knowledge.
- BOYER, Pascal. 2018. "Conclusion: Cognition and communication create traditions". U BOYER, Pascal. 2018. *Minds make societies*. New Haven: Yale University Press, 245–278.
- BOURDIEU, Pierre. 2002. "Les conditions sociales de la circulation internationale des idées". *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, vol. 145:3–8.
DOI: <https://doi.org/10.3406/arss.2002.2793>

³⁸ Ovo je slobodni prijevod autora ovoga rada koji u izvorniku glasi: "[...] le jugement de l'étranger est un peu comme le jugement de la postérité. Si, en général, la postérité juge mieux, c'est que les contemporains sont des concurrents et qu'ils ont des intérêts cachés à ne pas comprendre et même à empêcher de comprendre. Les étrangers, comme la postérité, ont, dans certains cas, une distance, une autonomie à l'égard des contraintes sociales du champ."

- BREAKWELL, Glynis M. 1993. "Social representations and social identity". *Papers on Social Representations*, vol. 2/3:198–217.
- CARRIER, James G. i Deborah B. GEWERTZ, ur. 2020. *The handbook of sociocultural anthropology*. London: Routledge.
- CEDERSTRÖM, Carl i Michael MARINETTO. 2016. "How to live less anxiously in academe". *The chronicle of higher education*, 28. 9. 2016. URL: <https://www.chronicle.com/article/how-to-live-less-anxiously-in-academe/> (pristup 7. 3. 2022.)
- CORSARO, William A. 1990. "The underlife of the nursery school: Young children's social representations of adult rules". U *Social representations and the development of knowledge*, ur. Gerard Duveen i Barbara Lloyd. Cambridge: Cambridge University Press, 11–26.
- D'ANDRADE, Roy. 1995. *The development of cognitive anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DANTIER, Bernard. 2003. *La chose sociologique et sa représentation: Introduction aux Règles de la méthode sociologique d'Émile Durkheim*. URL: http://classiques.uqac.ca/collection_methodologie/index.php (pristup 7. 3. 2022.)
- DE ROSA, Annamaria S. i Laura ARHIRI. 2020. "The anthropological and ethnographic approaches to social representations theory – An empirical meta-theoretical analysis". *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 1–26. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12124-020-09559-8>
- DEAUX, Kay i Gina PHILOGÈNE, ur. 2001. *Representations of the social: Bridging theoretical traditions*. Oxford: Blackwell.
- DOISE, Willem. 1993. "Debating social representations". U *Empirical approaches to social representations*, ur. Glynis M. Breakwell i David V. Canter. Oxford: Clarendon Press, 157–170.
- DOISE, Willem. 2003. *Human rights as social representations*. London: Routledge.
- EICHER, Véronique, Véronique EMERY, Mathieu MARIDOR, Ingrid GILLES i Adrian BANGERTER. 2011. "Social representations in psychology: A bibliometrical analysis". *Papers on Social Representations*, vol. 20:11.1–11.19.
- FARR, Robert M. 1998. "From collective to social representations: Aller et Retour". *Culture & Psychology*, vol. 4/3:275–296. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354067X9800400301>
- FASSIN, Didier. 2012. "Introduction: Toward a critical moral anthropology". U *A companion to moral anthropology*, ur. Didier Fassin. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell, 1–17.
- FERENCZI, Sandor. 1932. "To Sigmund Freud on his seventieth birthday". *The Psychoanalytic Review*, vol. 19:80.
- FIRESTEIN, Stuart. 2012. *Ignorance: How it drives science*. Oxford: Oxford University Press.
- FITCH, Kristine L. i Robert E. SANDERS, ur. 2004. *Handbook of language and social interaction*. New York: Psychology Press.
- GABRENYA, William K. 2020. "Psychological anthropology and the 'levels of analysis' problem: We married the wrong cousin". U *Latest contributions to cross-cultural*

- psychology*, ur. J.-C. Lasry, J. Adair i K. Dion. London: Routledge, 333–351.
- GERGEN, Kenneth J. 1992. "Toward a postmodern psychology". U *Psychology and postmodernism*, ur. Steinar Kvale. London: Sage, 17–30.
- GILLEARD, Chris. 2018. "From collective representations to social imaginaries: How society represents itself to itself". *European Journal of Cultural and Political Sociology*, vol. 5/3:320–340. DOI: <https://doi.org/10.1080/23254823.2017.1409130>
- GJORGJIOSKA, Marija Adela i Ana TOMIČIĆ. 2019. "The crisis in social psychology under neoliberalism: Reflections from social representations theory". *Journal of Social Issues*, vol. 75/1:169–188. DOI: <https://doi.org/10.1111/josi.12315>
- GONZALEZ-REY, Fernando. 2008. "Subjectivité sociale, sujet et représentations sociales". *Connexions*, vol. 1(89):107–119.
- GREENBERG, Pierce i Dylan BUGDEN. 2019. "Energy consumption boomtowns in the United States: Community responses to a cryptocurrency boom". *Energy Research & Social Science*, vol. 50:162–167. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.12.005>
- HANKINS, Frank H. 1926. "Sociologie et Philosophie. By Emile Durkheim" [Book Review]. *Social Forces*, vol. 4/4:845–846. DOI: <https://doi.org/10.1093/sf/4.4.845>
- HERZLICH, Claudine, ur. 1973. *Health and illness: A social psychological analysis*. New York: Academic Press.
- HOGG, Michael A., Deborah J. TERRY i Katherine M. WHITE. 1995. "A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory". *Social Psychology Quarterly*, vol. 58/4:255–269. DOI: <https://doi.org/10.2307/2787127>
- HOLY, Mirela. 2018. "Globalizacija, integracija i multikulturalizam: interdisciplinarni pristup". *Suvremene teme: međunarodni časopis za društvene i humanističke znanosti*, vol. 9:11–29. URI: <https://hrcak.srce.hr/203835>
- HOWARTH, Caroline. 2006. "A social representation is not a quiet thing: Exploring the critical potential of social representations theory". *British Journal of Social Psychology*, vol. 45/1:65–86. DOI: <https://doi.org/10.1348/014466605X43777>
- HUMPHREYS, Chloe. 2013. "Rhizomatic writing and pedagogy: Deleuze & Guattari and Heidegger". *The Journal of Educational Thought / Revue de la Pensée Éducative*, vol. 46/3:191–205.
- JACOBY, Russell. 2018. *Social amnesia: A critique of contemporary psychology*. London – New York: Routledge.
- JAHODA, Gustave. 1982. *Psychology and anthropology: A psychological perspective*. London – New York: Academic Press.
- JASPAL, Rusi i Brigitte NERLICH. 2020. "Social representations, identity threat, and coping amid COVID-19". *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, vol. 12/S1:S249–S251. DOI: <https://doi.org/10.1037/tra0000773>
- JIMÉNEZ, Sedano L. 2016. "Trapped in the rat race: slow science as a way of resistance for European anthropology. (Rethinking Euro-anthropology: part three. Early career scholars forum)". *Social Anthropology*, vol. 24/3:362–363.

DOI: <https://doi.org/10.1111/1469-8676.12327>

- JODELET, Denise. 1991. *Madness and social representations: Living with the mad in one French community*. Berkeley: University of California Press.
- JODELET, Denise, ur. 2003. *Les représentations sociales*. Paris: Presses Universitaires de France.
- JODELET, Denise. 2008. "Social representations: The beautiful invention". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 38/4:411–430. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00383.x>
- JODELET, Denise. 2011. "Returning to past features of Serge Moscovici's theory to feed the future". *Papers on Social Representations*, vol. 20/2:39.1–39.11.
- JODELET, Denise i Serge MOSCOVICI. 1989. *Folies et représentations sociales*. Paris: Presses Universitaires de France.
- JOVCHELOVITCH, Sandra. 2008. "The rehabilitation of common sense: Social representations, science and cognitive polyphasia". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 38/4:431–448. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00378.x>
- JOVCHELOVITCH, Sandra. 2012. "Narrative, memory and social representations: A conversation between history and social psychology". *Integrative Psychological and Behavioral Science*, vol. 46/4:440–456. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12124-012-9217-8>
- KAZANCIGIL, Ali. 2003. "Renforcer le rôle des sciences sociales dans la société: l'Initiative mondiale en matière de sciences sociales". *Revue Internationale des Sciences Sociales*, vol. 3(177):425–428.
- KOSIĆ, Valneo. 2018. *Interdisciplinarnost. Kulturalni studiji i nova produkcija znanja*. Završni rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek kulturalne studije. URN: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:276625>
- LAHLOU, Saadi. 1996. "The role of artifacts in the co-construction of social representations". U *Social representations, the state of the art, international workshop, 6 – 9 June 1996*, London School of Economics, London, UK. URL: <http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/32985>
- LAHLOU, Saadi i Jean-Claude ABRIC. 2011. "What are the 'elements' of a representation?". *Papers on Social Representations*, vol. 20:20.1–20.10.
- LAPLANTINE, François. 1989. "Anthropologie des systèmes de représentations de la maladie: de quelques recherches menées dans la France contemporaine réexaminées à la lumière d'une expérience brésilienne". U *Les Représentations Sociales*, ur. Denise Jodelet. Paris: Presses universitaires de France, 297–318.
- LE WITA, Béatrix. 1994. *French bourgeois culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. 1962. *La pensée sauvage*. Paris: Plon.
- LIU, James H. i Denis J. HILTON. 2005. "How the past weighs on the present: Social representations of history and their role in identity politics". *British Journal of Social Psychology*, vol. 44/4:537–556. DOI: <https://doi.org/10.1348/014466605X27162>
- LLOYD, Barbara i Gerard DUVEEN. 1990. "A semiotic analysis of the development of social

- representations of gender". U *Social representations and the development of knowledge*, ur. Gerard Duveen i Barbara Lloyd. Cambridge: Cambridge University Press, 27–46.
- LO MONACO, Grégory, Anthony PIERMATTÉO, Christian GUIMELLI i Jean-Claude ABRIC. 2012. "Social representations, correspondence factor analysis and characterization questionnaire: a methodological contribution". *The Spanish Journal of Psychology*, vol. 15/03:1233–1243. DOI: https://doi.org/10.5209/rev_SJOP2012.v15.n3.39410
- LÓPEZ, Alfred J. i Robert P. MARZEC. 2010. "Postcolonial studies at the twenty-five year mark". *MFS Modern Fiction Studies*, vol. 56/4:677–688.
- LORENZI-CIOLDI, Fabio i Alain CLÉMENCE. 2001. "Group processes and the construction of social representations". U *Blackwell handbook of social psychology: Group processes*, ur. Michael A. Hogg i Scott Tindale. Oxford: Blackwell, 311–333.
- LYNCH, John M. 2001. "Gary B. Ferngren, ed., The history of science and religion in the Western tradition" [Book Review]. *Journal of the History of Biology*, vol. 34/1:225–226. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1010358710108>
- MALINOWSKI, Bronislaw. 1963. *Social sciences 121: Selected readings: The Trobriand islanders: Selections from the works of Bronislaw Malinowski*. University of Chicago Press.
- MARKOVÁ, Ivana. 1982. *Paradigms, thought and language*. Chichester: Wiley.
- MARKOVÁ, Ivana. 2000. "Amédée or how to get rid of it: Social representations from a dialogical perspective". *Culture & Psychology*, vol. 6/4:419–460. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354067X0064002>
- MARKOVÁ, Ivana. 2008. "The epistemological significance of the theory of social representations". *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 38/4:461–487. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2008.00382.x>
- MARKOVÁ, Ivana. 2012. "Social representations as anthropology of culture". U *The Oxford handbook of culture and psychology*, ur. Jaan Valsiner. New York: Oxford University Press, 487–510.
- MILLER, Laurence. 1988. "Behaviorism and the new science of cognition". *The Psychological Record*, vol. 38/1:3–18. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF03395003>
- MOSCOVICI, Serge. 1961. *La psychanalyse, son image et son public: étude sur la représentation sociale de la psychanalyse*. Paris: Presses universitaires de France.
- MOSCOVICI, Serge. 1972. "Society and theory in social psychology". U *The context of social psychology. A critical assessment*, ur. Joachim Isreal i Herni Tajfel. London: Academic Press, 17–68.
- MOSCOVICI, Serge. 1988. "Notes towards a description of social representations". *European Journal of Social Psychology*, vol. 18/3:211–250. DOI: <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420180303>
- MOSCOVICI, Serge. 1989. *Il fenomeno delle rappresentazioni sociali*. Bologna: Il Mulino.
- MOSCOVICI, Serge. 1990. "Social psychology and developmental psychology: extending

- the conversation". U *Social representations and the development of knowledge*, ur. Gerard Duveen i Barbara Lloyd. Cambridge: Cambridge University Press, 164–185.
- MOSCOVICI, Serge. 1997. "Social representations theory and social constructionism". U *Social Representations Mailing List*, 28 Apr – 27 May 1997. URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/mosc1.htm> (pristup 7. 3. 2022.)
- MOSCOVICI, Serge. 1998. "Social consciousness and its history". *Culture & Psychology*, vol. 4/3:411–429. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354067X9800400306>
- MOSCOVICI, Serge i Ivana MARKOVÁ. 1998. "Presenting social representations: A conversation". *Culture & Psychology*, vol. 4/3:371–410. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354067X9800400305>
- MOSCOVICI, Serge i Ivana MARKOVÁ. 2006. *The making of modern social psychology: The hidden story of how an international social science was created*. Cambridge: Polity.
- MUGNY, Gabriel i Willem DOISE. 1978. "Socio-cognitive conflict and structure of individual and collective performances". *European Journal of Social Psychology*, vol. 8/2: 181–192. DOI: <https://doi.org/10.1002/ejsp.2420080204>
- OPPENHEIM, Robert. 2007. "Actor-network theory and anthropology after science, technology, and society". *Anthropological Theory*, vol. 7/4:471–493. DOI: <https://doi.org/10.1177/1463499607083430>
- PARKER, Ian. 1989. *The crisis in modern social psychology – And how to end it*. London: Taylor & Frances/Routledge.
- PARKER, Ian. 2014. *Psychology after discourse analysis: Concepts, methods, critique*. London: Routledge.
- PARVEEN BILAL, Iram, redateljica. 2015. *Piled higher and deeper: Still in grad school* [film]. URL: <http://www.imdb.com/title/tt4779296/>
- PEDERSEN, David B. 2016. "Integrating social sciences and humanities in interdisciplinary research". *Palgrave Communications*, vol. 2/16036:1–7. DOI: <https://doi.org/10.1057/palcomms.2016.36>
- RÄTY, Hanu i Leila SNELLMAN. 1992. "Making the unfamiliar familiar—some notes on the criticism of the theory of social representations". *Papers on Social Representations*, vol. 1/1:3–13.
- RAUDSEPP, Maaris. 2005. "Why is it so difficult to understand the theory of social representations?". *Culture & Psychology*, vol. 11/4:455–468. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354067X05058587>
- REALE, Emanuela, Dragana AVRAMOV, Kubra CANHIAL, Claire DONOVAN, Ramon FLECHA, Poul HOLM, Charles LARKIN, Benedetto LEPORI, Judith MOSONI-FRIED, Esther OLIVER, Emilia PRIMERI, Lidia PUIGVERT, Andrea SCHARNHORST, Andràs SCHUBERT, Marta SOLER, Sàndor SOÒS, Teresa SORDÉ, Charles TRAVIS i René VAN HORIK. 2018. "A review of literature on evaluating the scientific, social and political impact of social sciences and humanities research". *Research Evaluation*, vol. 27/4:298–308. DOI: <https://doi.org/10.1093/reseval/rx025>

- RIZKALLAH, Élias i Karine COLLETTE. 2015. "Représentations sociales et études du discours: réflexions sur quelques complémentarités conceptuelles et analytiques". *TrajEthos*, vol. 4/1 [Représentations sociales]:25–47.
- ROSE, James. 2018. "Symbols: on their formation and use". U *Symbolization: Representation and communication*, ur. James Rose, Inge Wise i Paul Williams. London: Routledge, 1–15.
- ROUQUETTE, Michel L. 1995. *L'analyse structurale des représentations sociales*. Montréal: CIRADE-UQAM.
- SAMMUT, Gordon, Eleni ANDREOULI, George GASKELL i Jaan VALSINER. 2015. "Social representations: A revolutionary paradigm". U *The Cambridge handbook of social representations*, ur. Gordon Sammut, Eleni Andreouli, George Gaskell i Jaan Valsiner. Cambridge: Cambridge University Press, 3–11.
- SAMPSON, Edward E. 2012. *Justice and the critique of pure psychology*. Heidelberg: Springer Science & Business Media.
- SMITH, Eliot R. 1996. "What do connectionism and social psychology offer each other?". *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 70/5:893–912. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.5.893>
- SVAŠEK, Maruška. 2020. "Introduction: Emotions in anthropology". U *Mixed emotions: Anthropological Studies of Feeling*, ur. Kay Milton i Maruška Svašek. London: Routledge, 1–23.
- TADDEI, Renzo i Ana L. GAMBOGGI. 2016. "Education, anthropology, ontologies". *Educação e Pesquisa*, vol. 42/1:27–38. DOI:<https://doi.org/10.1590/s1517-9702201506134264>
- TOMICIC, Ana. 2018. "Taking the guilt off the gingerbread: Reverberations of the metrics cult(ure) on the theory of social representations". *Papers on Social Representations*, vol. 27/2:5.1–5.22.
- TURNER, Graeme. 2003. *British cultural studies: An introduction*. London: Routledge.
- VOELKLEIN, Corina i Caroline HOWARTH. 2005. "A review of controversies about social representations theory: A British debate". *Culture & Psychology*, vol. 11/4:431–454. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354067X05058586>
- WAGNER, William, George DUVEEN, Robert M. FARR, Sandra JOVCHELOVITCH, Fabio LORENZI-CIOLDI, Ivana MARKOVÁ i Diana ROSE. 1999. "Theory and method of social representations". *Asian Journal of Social Psychology*, vol. 2/1:95–125. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-839X.00028>
- WEBER, Max. 2004 [1904]. "The 'objectivity' of knowledge in social science and social policy". U *Essential Weber: A Reader*, ur. Sam Whimster. London: Routledge, 359–404.
- Wikipedia 2022. "Psychological anthropology". *Wikipedia.org*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Psychological_anthropology#cite_ref-22 (pristup 26. 6. 2022.)

Fractures and intersections of anthropology and social psychology – Interdisciplinarity through social representation theory as a strategy for cultural studies

Ana Tomičić

This article examines the analytical and methodological potential of the 'psycho-socio-cultural' interface, i.e. the intersections between (social) psychology and anthropology. In contrast to cultural anthropology, which does not always shy away from psychological tools as adequate research methods, social anthropology has historically seldom shown interest in psychological insights, even willingly ignoring field research in social psychology, as well as the social psychological contributions to the study of social interactions. In order to highlight the usefulness of a disciplinary rapprochement in more detail, the first part of this article is devoted to the methodological and analytical implications arising from the complementarity between the “essentially psychological nature of anthropology” and social psychology, through the theory of social representations, which Moscovici considers as the “anthropology of modern culture”. We will then look specifically at the theory of social representations, whose epistemological conceptualisation of the interaction between individuals and society provides a framework for bridging the disciplinary gaps between anthropology and social psychology, as a strategy for cultural studies. Finally, the paper discusses what academic and social effects such a psycho-anthropological approach could yield. Fractures and intersections of anthropology and social psychology – Interdisciplinarity through social representation theory as a strategy for cultural studies.

Keywords: *interdisciplinarity, social psychology, anthropology, cultural studies, social representations, methodology*

Articles published in this journal are Open Access and can be distributed under the terms and conditions of the Creative Commons license Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)